

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

**VÝVOJ SYNTAKTICKÝCH KONSTRUKCÍ –
SROVNÁNÍ PŘEKLADŮ UMĚLECKÉHO TEXTU**

**THE DEVELOPMENT OF SYNTACTIC CONSTRUCTIONS –
A COMPARISON OF TRANSLATIONS OF A LITERARY WORK**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Lenka Horutová

Vedoucí práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití literatury uvedené v seznamu na konci práce.

V Olomouci dne 16. 8. 2012

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Jindřišce Svobodové, Ph.D. za cenné rady a podnětné připomínky při vzniku mé bakalářské diplomové práce.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Prostředky koheze textu	9
2.1 Prostředky logicko-sémantických vztahů	9
2.2 Prostředky tematického navazování.....	11
2.2.1 Pronominalizace subjektu	11
2.2.2 Přívlastková pronominalizace	13
2.2.3 Další pronominální odkazování	15
2.3 Modernizace spojovacích prostředků.....	16
3. Knižní konstrukce	18
3.1 Genitivní vazby	18
3.2 Náhrada starší pádové formy	20
3.3 Další knižní konstrukce.....	21
4. Modalita	22
4.1 Modalita voluntativní.....	22
4.2 Vyjadřování možnosti	24
5. Nominalizované konstrukce.....	26
5.1 Transgresivní struktury	26
5.2 Konstrukce s deverbativními adjektivy.....	28
5.3 Infinitivní nominalizace	29
5.4 Nominální skupiny s deverbálními substantivy	30
6. Slovosled.....	31
6.1 Aktuální členění výpovědi	31
6.2 Slovosledná postavení větných složek	33
6.2.1 Atributy kongruentní	33
6.2.2 Adverbia.....	34
6.2.3 Enklitikony.....	35
7. Transformace uvnitř jedné propozice.....	37
7.1 Hierarchizace propozice.....	37
7.2 Deagentní konstrukce.....	38
8. Predikátory	42
9. Další syntaktické proměny	44

9. 1	Výrazová ekonomie	44
9. 2	Volný dativ.....	45
9. 3	Ostatní syntaktické proměny.....	46
10.	Závěr	48
11.	Anotace	51
12.	Literatura	53

1. Úvod

Je nesporné, že v průběhu času dochází v jazyce k nejrůznějším proměnám. Některé jazykové jevy zastarávají, ustupují do pozadí či úplně z povědomí uživatelů jazyka mizí, jiné se nově vytvářejí a dostávají se na jejich místo; je tedy nepochybné, že se jazyk vyvíjí. Vývoj jazyka probíhá v souladu s vývojem společnosti, i když jednotlivé jazykové plány nepodléhají vývojovým změnám rovnoměrně. Přestože víme, že posuny v oblasti syntaxe nebudou tak výrazné jako proměny, které se uskutečňují např. v plánu lexikálním, v němž k vývojovým změnám dochází nejrychleji, bude se naše práce zaměřovat právě na jevy a konstrukce, jež v průběhu let proměňují svou syntaktickou podobu. Předpokládáme, že na textech, které jsou od sebe dostatečně časově vzdáleny, bude možné posuny v syntaktickém plánu odhalit a následně i formulovat hlavní vývojové tendence, které jsou z dnešního hlediska v syntaktické výstavbě textů nejnápadnější.

Ke vzniku práce nás inspirovaly články a studie, jež se vývojem syntaktických jevů již zabývají, žádné z nich však o směřování v oblasti syntaxe nepodávají ucelený přehled. Metodologicky tak navazujeme na studii Josefa Hrbáčka *Srovnání dvou překladů z hlediska využití koheze textu*¹, která byla otištěna v odborném periodiku *Naše řeč* a která na dvou překladech novely I. S. Turgeněva *Jarní vody* z roku 1892 a z roku 1977 srovnává změny v použití kohezních prostředků v češtině.

Podnětný byl také článek Ludmily Uhlířové *Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině*² publikovaný taktéž v časopise *Naše řeč*. Uhlířová v něm sleduje: „(...) které charakteristické posuny v užívání větných vzorců lze v daném časovém rozpětí sedmdesáti let pozorovat, tj. které větné vzorce, resp. způsoby jejich realizace, ustoupily ve větší či menší míře do pozadí a kterým je naopak dávana přednost, a dále jaké důsledky tyto posuny mají pro tematicko-rematickou výstavbu textu neboli pro jeho aktuální členění.“³

¹ Hrbáček, J.: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, *Naše řeč*, 70, 1987, s. 123–130.

² Uhlířová, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. *Naše řeč*, 76, 1993, s. 241–250.

³ Uhlířová, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. *Naše řeč*, 76, 1993, s. 241.

Analýzu autorka provádí na překladech románu bulharského spisovatele Ivana Vazova *Pod jařmem*, které pocházejí z let 1898 a 1968.

Posuny v syntaktickém plánu se zabývá také Jindřiška Svobodová, která svou práci *Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova*⁴ uveřejnila v časopisu *Bohemica Olomucensia* vydávaném Univerzitou Palackého v Olomouci. Srovnáním překladů Čechovovy povídky vypracovaných v roce 1910 a v roce 2002 se autorka snaží postihnout obecně platné syntaktické vývojové tendence. Na svou práci pak Svobodová navázala také další studií s názvem *Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy Ataly*⁵, kterou uveřejnila na konferenci *Čeština – jazyk slovanský 4* v Ostravě.

Stejně jako výše uvedeni autoři, také my budeme konfrontovat dva překlady pořízené v delším časovém odstupu vycházející z téhož originálu uměleckého textu. Analýzu provedeme na překladech ruské novely A. P. Čechova *Černý mnich*. První analyzovaný překlad byl opatřen překladatelskou dvojicí E. Bílou a B. Prusíkem a v nakladatelství F. Šimáčka byl vydán v roce 1895. Později ruský originál přeložil M. Staněk a nakladatelství Havran text v roce 2007 společně s dalšími Staňkovými překlady povídek vydalo jako součást povídkového souboru. Od vzniku překladu Bílé a Prusíka a překladu Staňka tak uplynulo více než sto let, což nám dává dostatečný prostor na to, abychom v obou překladech byli schopni identifikovat zřetelné rozdíly.

Přestože v uměleckých textech stejného obsahu jen vycházejících z jiných dobových jazykových zvyklostí by se mohly změny v syntaktických strukturách projevit velmi názorně, je zřejmé, že právě společný původní text výslednou syntaktickou výstavbu obou překládaných textů značně ovlivňuje. Jsme si vědomi toho, že oba překlady mohou záměrně jazykově napodobovat text originální a že na výsledky našeho zkoumání může mít velký vliv také individuální styl autora překladu. Jsme však přesvědčeni, že i přes všechny tyto skutečnosti se dobová norma v syntaxi překladů nezbytně projeví.

Naše práce si klade za cíl ověřit, zda výsledky, k nimž došli zmínění autoři na základě analýzy tehdy nejnovějších překladů z šedesátých a sedmdesátých let,

⁴ Svobodová, J.: *Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova*. In: *Bohemica Olomucensia* 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

⁵ Svobodová, J.: *Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy Ataly*. In: *Čeština – jazyk slovanský 4*, Ostrava 2010, s. 256–262.

stále platí, popřípadě bude cílem identifikovat syntaktické proměny nové. Konkrétně bychom se chtěli věnovat např. způsobům vyjadřování textové koheze, ustupujícím knižním konstrukcím a novějším jazykovým prostředkům, které zastaralé struktury nahrazují, zajímat bychom se chtěli i o změny ve vyjadřování modálních významů, o slovosledné proměny, o transformační procesy a jejich důsledky pro stavbu věty aj.

V práci budeme jednotlivé syntaktické vývojové tendence dokazovat na příkladech excerpovaných z výše uvedených časově vzdálených překladů. U citovaných ukázek z obou uměleckých textů budeme uvádět jen jméno autora příslušného překladu a číslo strany, na níž se citace v příslušném překladu nachází.

2. Prostředky koheze textu

Textová soudržnost (koheze) je jednou ze základních vlastností textu. Bývá zajišťována nejrůznějšími jazykovými prostředky, které propojují jednotlivé textové jednotky a zajišťují jejich kontinuitu. Jak uvádí již Hrbáček ve své studii: „Protože výpověď je zpravidla spojení tématu (východiska) a rématu (jádra) výpovědi („téma-réma nexus“), mohou se sémantické vztahy výpovědí v textu realizovat v podstatě dvojnásobným způsobem: jednak jako vztahy tematické, jako jisté tematické posloupnosti, neboť témata jednotlivých výpovědí se vyvozují z předcházejících výpovědí v textu, jednak jako vztahy rematické, jako logicko-sémantické vztahy mezi výpověďmi, dané především významovým poměrem rémat, v nichž jsou významová těžiště výpovědí.“⁶

2.1 Prostředky logicko-sémantických vztahů

Jako prostředky rematických vztahů Hrbáček⁷ označuje jazykové prostředky, které signalizují kauzální spojitost událostí, jejich temporální, explikativní souvislosti aj. Takové úkoly podle něj plní obvykle konektory, tedy jazykové prostředky se spojovací funkcí, jež se nepovažují za větné členy, nebo i další výrazy, které funkci větných členů sice plní, které ale navíc mají schopnost označovat také významové relace mezi výpověďmi.

Pro vyjádření rematických vztahů, zejména pro znázornění kauzálních souvislostí v širším smyslu, využívá novější překlad bohatší repertoár spojovacích prostředků. Souřadící důsledkovou spojku *tedy*, která se opakovaně objevuje ve starším překladu, Staněk sice také využívá, kombinuje ji však s dalšími výrazy jako *a tak*; *to znamená*, *že*, popřípadě na explicitní vyjádření důsledkového vztahu zcela rezignuje.

⁶ Hrbáček, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč, 70, 1987, s. 123.

⁷ Hrbáček, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč, 70, 1987, s. 124.

V překladu Bílé a Prusíka je možné se také ještě setkat s vysvětlovací částicí *-t'*, u níž Hrbáček⁸ upozorňuje, že se jedná o prostředek ve své době sice často využívaný, z dnešního pohledu však už knižní a zastaralý, a proto se v novějších překladech nevyskytuje.

Tabulka č. 1: Vyjadřování významových vztahů

Bílá, Prusík	Staněk
„Ale ty’s přec fata morgana,“ pravil Kovrin. „Proč jsi tedy tu a sedíš na jednom místě?“ (s. 23)	„Ale vždyť ty jsi fata morgana,“ promluvil Kovrin. „Co děláš tady, na jednom místě?“ (s. 30)
„Já existuji v tvé fantasii a tvá fantazie je část přírody, tedy já existuju i v přírodě.“ (s. 23)	„Existuji v tvé fantazii, tvá fantazie je součást přírody, a tak existuji i v přírodě.“ (s. 30)
„Vždyť tot’ cíl všech výše směřujících duší...“ (s. 24)	„O tohle přece usilují všechny šlechetné, shůry nadané povahy.“ (s. 32)

Staňkův překlad omezuje také užívání vlastních konektorů, zejména navazovacích částic, které Encyklopedický slovník češtiny charakterizuje jako: „Výrazy užívané k vyjádření nikoli významové souvislosti v rámci výpovědního celku nebo sekvence, ale k signalizaci návaznosti mezi výpovědními celky nebo sekvencemi (...)“.⁹ V novějším uměleckém textu se od takového explicitního navazování výpovědí ustupuje.

Tabulka č. 2: Navazovací částice

Bílá, Prusík	Staněk
A oba pohnutí vešli do domu a jali se pít čaj ze starobylých porcelánových koflíků, ... (s. 10)	Dojatí přišli domů a pili ze starodávných porcelánových šálků čaj, ... (s. 15)

⁸ Hrbáček, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, *Naše řeč*, 70, 1987, s. 129.

⁹ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 222.

„Což je to tak vážné? Aj, aj!“ „Ale kdybyste věděl, jak mě mučí!“ (s. 20)	„Ach já... opravdu je to tak vážné?“ „Kdybyste věděl, jak mě týrá!“ (s. 27)
..., a s násilím vykřikl: „Táňo!“ A upadl na podlahu a zvedaje se rukama zas vykřikl: „Táňo!“ A volal Táňu, volal velkou zahradu s nádhernými květinami, ... (s. 44)	..., a s námahou ze sebe vyrazil: „Táňo!“ Padla na zem, vzepřel se na rukou a znovu zavolal: „Táňo!“ Volal Táňu, volal rozlehlý sad s nádhernými květinami ... (s. 56)

2.2 Prostředky tematického navazování

Jak bylo řečeno výše, pro vyjádření tematických vztahů je podstatné, že téma výpovědi můžeme vyvodit z předcházejících výpovědí textu, že je možné identifikovat společný předmět řeči.¹⁰ Vzájemné vztahy mezi tématy výpovědí, které náležejí jednomu odstavci, popřípadě vztah témat jednotlivých výpovědí k hypertématu příslušného odstavce již popsal F. Daneš.¹¹ Nás však zajímá, jakým způsobem je ve zkoumaných, časově vzdálených, překladech signalizována identita předmětu řeči. Jednotlivé principy, které pomáhají recipientovi identifikovat určitou složku výpovědi jako známou, rozpracoval Daneš ve své studii *O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu*¹². Dva výrazy, mezi nimiž existuje vztah referenční totožnosti, je možné v textu buď výslovně zopakovat, nebo lze tutéž pojmenovací jednotku podruhé elidovat, nahradit ji zájmenem či ji substituovat např. synonymním výrazem, hyponymem, hyperonymem, propriem a dalšími výrazy.¹³ Z uvedených pravidel se nám největší rozdíly v analyzovaných textech jeví v oblasti pronominalizace.

2.2.1 Pronominalizace subjektu

V obou překladech se při tematickém navazování v naprosté většině uplatňuje pronominalizace anaforická, to znamená, že určitá složka výpovědi se

¹⁰ Svobodová, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: *Bohemica Olomucensia* 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 108.

¹¹ Daneš, F.: Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a slovesnost*, 29, 1968, s. 125–141.

¹² Daneš, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. *Slovo a slovesnost*, 40, 1979, s. 257–270.

¹³ Daneš, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. *Slovo a slovesnost*, 40, 1979, s. 263–266.

v následující výpovědi opakuje, při opětovném označení předmětu řeči již ale není použito téže pojmenovací jednotky, ale dojde k její náhradě zájmenem. Pronominální výraz pak odkazuje zpět k předchozí výpovědi. Pro starší z překladů je typické toto explicitní pronominální navazování i pro vyjadřování podmětu. Novější překlad v případě subjektu využívá pronominalizace jako prostředku textové koheze méně. Přestože tedy na povrchové rovině nemusí být podmětový výraz vyjádřen, je recipient schopen i v novějším uměleckém textu pomocí tvaru slovesa a aktuálního členění subjektu identifikovat.

Tabulka č. 3: Pronominální podmět

Bílá, Prusík	Staněk
On nikdy už by nemohl si zamilovati zdravou, silnou, červenolící ženu, ale bledá, slabá, nešťastná Táňa se mu líbila. A on rád hladil jí po vlasech, ramenech, tiskl jí ruce a utíral slzy... (s. 21)	Nikdy by nedokázal milovat statnou, silnou, červenolící ženu, ale bledá, slabá, nešťastná Táňa se mu líbila. Plný radosti jí utíral slzy, tiskl dlaně, hladil jí po vlasech a po ramenou, ... (s. 29)
On chtěl říci tchánu žertovně: „Gratulujte mi, já se zbláznil!“ ... (s. 34)	Chtěl říci žertem tchánovi: Gratulujte mi, zdá se, že jsem se zbláznil!, ... (s. 44)
„Podívej se, on stárne ne dny, ale po hodinách.“ (s. 38)	„Jen si všimni, jak stárne přímo před očima.“ (s. 48)

Ani v situacích, kdy je ve starším překladu podmět označen propriem, Staněk v řadě případů necítí potřebu vyjádřit subjektovou pozici explicitně a dává přednost elipse podmětu.

Tabulka č. 4: Elipsa podmětu vyjádřeného propriem

Bílá, Prusík	Staněk
Těše Táňu, Kovrin myslil na to, že kromě ní a jejího otce ani se světlem ve dne by nenašel nikoho, kdo by ho miloval jako svého, ... (s. 21)	Utěšoval jí a přitom si říkal, že kromě téhle dívky a jejího tatínka by nenašel nikoho na celém světě, kdo by ho měl tak rád, ... (s. 28)

„Ale proč?“ ptala se Táňa, počínajíc se chvěti na celém těle. (s. 38)	„Ale proč?“ zaúpěla a celá se roztřásla. (s. 48)
To vše připomněl si při pohledu na známé písmo. Kovrin vyšel na balkon; ... (s. 41)	To vše se mu teď vybavilo, když se díval na známé písmo. Vyšel na balkon. (s. 52)

2. 2. 2 Přívlastková pronominalizace

Jak upozorňuje Svobodová: „Nápadná je ve starším překladu snaha explicitně recipientovi signalizovat totožnost předmětu řeči pomocí ukazovacích zájmen.“¹⁴ Deiktické zájmeno *tento*, hojně užívané v překladu Bílé a Prusíka, bývá v novějším překladu buď úplně vypuštěno, častěji je však na jeho místo dosazen zájmenný atribut *ten*.

Tabulka č. 5: Náhrada deiktického zájmena *tento*

Bílá, Prusík	Staněk
Tento druhý mnich byl fata morgana. (s. 11)	Ten druhý mnich byl fata morgana. (s. 17)
..., „že si naprosto nemohu vzpomenouti, odkud napadla mi tato legenda.“ (s. 12)	..., „že si za nic nemohu vzpomenout, jak mi ta legenda vlezla do hlavy.“ (s. 18)
Tato myšlénka ho polekala, ale ne na dlouho. (s. 19)	Ta úvaha ho polekala, ale jen na chvíli... (s. 26)

Jako výrazná nám připadá nejen tendence obměňovat v současném úzu méně používaná zájmena, patrná je i snaha nadbytečné zájmenné přívlastky eliminovat. Nejzřetelněji se tato snaha projevuje u posesivních zájmen, zejména potom u přívlastňovacího zájmena *svůj*.

Tabulka č. 6: Ústup zájmenných atributů

Bílá, Prusík	Staněk
Upřímně řečeno, svůj sňatek s Táňou	Sňatek s Táňou nyní považoval

¹⁴ Svobodová, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 108.

v hloubi své duše teď pokládal za chybu, ... (s. 40)	upřímně a v hloubi duše za omyl ... (s. 51)
Je nutno sednout si k stolku a přinutiti se, za každou cenu soustředit své myšlenky pevně na nějaký předmět. (s. 42)	Musí si sednout a soustředit se, upnout myšlenky na libovolnou věc. (s. 54)
Vyňal ze svého červeného portfeuille sešit, na němž byl načrtnut plán neveliké kompilační práce, ... (s. 42)	Vyndal z červené aktovky sešit s konceptem krátké kompilační práce, ... (s. 54)

O tom, že se od atributů vyjádřených posesivními zájmeny v novějším překladu upouští, svědčí také další jev, o němž se zmiňuje i Hrbáček: „Velmi výrazným rozdílem mezi starým a novým překladem je ústup přivlastkové pronominalizace realizované přivlastňovacími zájmeny, a to ve prospěch přivlastňovacího dativu vyjádřeného substantivními zájmeny.“¹⁵ Jak dále připouští, jedná se o srozumitelnější způsob navazování, protože k osobě je odkazováno pomocí osobního zájmena.¹⁶

Tabulka č. 7: Náhrada posesivních zájmen přivlastňovacím dativem

Bílá, Prusík	Staněk
..., a pojednou v jeho prsou ozval se radostný, mladý cit, jaký uchvacoval ho v dětství, když běhal po tomto sadě... (s. 9)	..., a náhle se mu v prsou zatřepotal radostný mladistvý pocit, jaký zažíval, když běhal v sadu jako dítě. (s. 14)
S chutí vypil ho (vína) několik sklínek, pak si přikryl i hlavu; vědomí jeho se zamhlilo a on usnul. (s. 19)	S požitkem vypil několik sklenic Chateau-Lafite, pak se přikryl i přes hlavu, vědomí se mu zamlžilo a usnul. (s. 26)
Kovrinu se zarazil dech a srdce se sevřelo bolem, a čarovná, sladká radost,	Kovrinovi se tajil dech, stesk mu svíral srdce a v prsou se mu tetelila nádherná,

¹⁵ Hrbáček, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč, 70, 1987, s. 126

¹⁶ Hrbáček, J: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč, 70, 1987, s. 126

kteřou už dávno pozapomněl, zachvěla se v jeho hrudi. (s. 44)	sladká radost, na jakou už dávno zapomněl. (s. 55)
---	--

2. 2. 3 Další pronominální odkazování

Poměrně zvláštní postavení má také deiktické zájmeno *to*. Ukazovacím zájmenem se odkazuje k předchozí, kontextově zapojené, informaci, bez ohledu na *to*, zda se jedná o jednoslovné pojmenování, výpověď, popřípadě i několik výpovědí. Takovýto způsob tematického navazování se vyskytuje častěji ve starším překladu Bílé a Prusíka.

Tabulka č. 8: Anaforické odkazování zájmenem *to*

Bílá, Prusík	Staněk
Neshoda pánů nacházela odraz po celém domě, ... Kovrin seděl pohřížen do své zajímavé práce, ale i jemu to konečně zdálo se nudným a nepříjemným. (s. 20)	Trýzeň, kterou si ti dva působili, ležela jako mrak na celé domácnosti ... Kovrin byl pohroužený do své zajímavé práce, ale i on už začínal být nesvůj. (s. 27)
Pracoval od rána do večera, stále kamsi spěchal, rozpaloval se, byl bez sebe, ale vše to v jakémsi kouzelném polosnu. (s. 29)	Pracoval od rána do noci a měl pořád naspěch, vztekal se a rozčiloval, ale všechno v nějakém začarovaném polosnu. (s. 38)
Jednou neb dvakrát do týdne v parku nebo v domě sešel se s černým mnichem a dlouho s ním hovořival, ale to ho nepolekalo, naopak, nadchlo ho to, ... (s. 30)	Jednou či dvakrát do týdne se v parku nebo v domě potkával s černým mnichem a vedl s ním dlouhé disputace. Ale nelekal se – naopak: byl nadšený, ... (s. 39)

Na druhou stranu je však možné v novějším překladu objevit neutrální tvar zájmena *to* i v místech, kde se ve starším textu nevyskytuje. Obvykle se tak děje v přímé řeči, která napodobuje přirozený mluvený dialog: „Vy jste učený, neobyčejný muž, udělal jste skvělou kariéru, a on je přesvědčen, že jste takový proto, že vás vychoval. Já mu nepřekážím v jeho domnění. Aťsi.“¹⁷ → „(...)

¹⁷ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 7.

že jste vědec, a ne jen tak někdo, že jste udělal skvělou kariéru, a myslí si, že je to tím, že on vás vychoval. Já mu to nevymlouvám – proč taky?¹⁸ Právě pro mluvenou řeč je totiž charakteristické užití deiktického výrazu *to* místo plného vyjádření předmětu řeči.

2.3 Modernizace spojovacích prostředků

Zvláštní pozornost zasluhují také spojovací prostředky, které během doby, jež uplynula od vzniku obou překladů, prošly určitým vývojem. Je zřejmé, že spojky vyskytující se ve velkém počtu v překladu Bílé a Prusíka v soulase s dobovým územ, jsou z dnešního pohledu považovány za knižní, a že je tedy Staněk ve svém překladu nahrazuje prostředky modernějšími. Místo stupňovacího výrazu *ba* je tak v novějším překladu užito gradačního prostředku *dokonce*, spojovací prostředek *ač* je nahrazen v dnešní době běžnějšími spojkami *i když* nebo *přestože*, knižní *-li* v novějším textu vystřídaly výrazy *když*, *jestli* a místo vztažného zájmena *jenž* bývá důsledně užito novějšího relativia *který*. Také spojka *neb*, kterou je možno ve starším překladu nalézt v hojném počtu, se u Staňka nahrazuje výrazem *či* nebo se zcela vypouští.

Tabulka č. 9: Modernizace spojovacích prostředků

Bílá, Prusík	Staněk
„ ..., ale zato byl jsem vesel, čilý, ba i šťasten.“ (s. 36)	„Byl jsem veselý, dokonce šťastný, ...“ (s. 46)
Táňa cítila se tak, jakoby jí láska a štěstí pojednou uchvátily, ač už od čtrnácti let Bůh ví proč byla přesvědčena, ... (s. 28)	Nevěstinka má pocit, že jí láska a štěstí spadly do klína (i když byla od čtrnácti let přesvědčená, ...) (s. 37)
„Nepamatuji se, četl-li jsem ji kde, nebo slyšel, ...“ (s. 11)	„Už nevím, jestli jsem ji slyšel nebo četl, ...“ (s. 16)
Její široká, velice vážná, zmrzlá tvář s tenkými černými brvami, zvednutý límec u pláště, jenž jí vadil ve volných	Její prokřehlý, široký a tuze vážný obličej s tenkým černým obočím i vyhrnutý límec kabátu, který jí bránil

¹⁸ Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 11.

pohybech hlavy, ... (s. 6)	volně hýbat hlavou, ... (s. 10)
„Co je na tom příjemného neb zábavného, neb poučného, že tvé jméno vytesají na náhrobní kámen ...“ (s. 32)	„Co zábavného, lichotivého či poučného je na tom, že tvoje jméno vyryjí do náhrobního kamene, ...“ (s. 41)

Specifické je i užívání adverzativních prostředků. Staňkův repertoár odporovacích výrazů je rozmanitější než u Bílé a Prusíka. Spojovací výraz *ale*, jednotvárně se opakující ve starším překladu, Staněk střídá s odporovacími spojkami *však* nebo *avšak*. Rovněž v souvětích, v nichž jsou ve starším překladu jednotlivé výpovědi spojeny souřadícími spojovacími prostředky, které vyjadřují kopulativní vztah obou výpovědí, Staněk nahrazuje tyto prostředky spojkami signalizujícími poměr adverzativní. Také my jsme tedy došly k poznatku Svobodové, že se v novém překladu: „projevuje snaha o explicitní vyjádření významových vztahů pomocí spojek.“¹⁹

Tabulka č. 10: Explicitní vyjádření adverzativního poměru

Bílá, Prusík	Staněk
Kvetly pouze jabloně, slívy a některé druhy hruší, a celá zahrada tonula v dýmu a teprve u školky si Kovrin oddechl z plných plic. (s. 6)	Kvetly jen třešně a některé druhy švestek a jabloní, ale štiplavý kouř zamořil celý sad a teprve u šlechtitelské školky se mohli zhluboka nadechnout. (s. 10)
„Ještě v dětství dráždil mě tento dým ke kýchání a podnes nepochopuji, jak ten dým může zachránit stromy od mrazu.“ (s. 6)	„Jako kluk jsem vždycky z toho kouře kýchal; ale dodneška mi není jasné, jak může kouř ochránit stromy před mrazem,“ ... (s. 10)
„Byla jsem tehdy ještě mladičká a rozuměla jsem tomu.“ (s. 7)	„Byla jsem tenkrát malá holka, ale dobře jsem si to uvědomovala.“ (s. 12)

¹⁹ Svobodová, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 110.

3. Knižní konstrukce

3.1 Genitivní vazby

Podle Mluvnice češtiny (3)²⁰ se v současné spisovné češtině větné vzorce se slovesnými predikátory uchovávacími si genitivní valenci příliš nevyskytují. Obvykle je nahradily vzorce s akuzativní vazbou predikátoru, které jsou dnes velmi frekventované, neboť akuzativ chápeme jako typickou formu objektu. V podstatě jedinými predikátory s dodnes zachovanou živou genitivní valencí jsou slovesa reflexivní a jen několik vybraných sloves nereflexivních. Adaptace akuzativní formy u zvratných sloves je do velké míry zpomalována právě z toho důvodu, že samo reflexivní *se* je chápáno jako akuzativ. Někdy se také genitivní pádová forma vyskytuje jako knižní alternativa k obvyklejším konstrukcím s vazbou akuzativní, přičemž platí, že genitivní vazbu si více uchovávají jména abstraktní, jména významu konkrétního častěji přijímají formu akuzativu.

Rovněž z námi analyzovaných textů je ústup genitivních vazeb patrný. Zatímco ve starším překladu se ještě vyskytují předmětové komplementy ve formě genitivu, v novějším textu na jejich místě již genitivní valenci nenajdeme.

Tabulka č. 11: Ústup genitivních vazeb

Bílá, Prusík	Staněk
„Jestli po mé smrti dostane se jí sadu a ona ho povede, tu nemohu si nic lepšího přát.“ (s. 16)	„Když po mé smrti zdědí sad a bude v něm hospodařit, pak... jistě... co lepšího bych si mohl přát?“ (s. 22)
Jemu se chtělo čehosi gigantského, neobsáhlého, ohromujícího. (s. 19)	... – představoval si něco velkolepého, oslnivého, kolosálního! (s. 26)

Při srovnávání časově vzdálených překladů jsme se mohli ve starším z textů setkat s genitivem vlastnosti, který obvykle zastává pozici nekongruentního atributu. U tohoto knižního prostředku není výjimkou, že se přívlastky řetězí do několikanásobného větného členu. V novém překladu mu, jak

²⁰ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 177.

uvádí Skladba češtiny, zpravidla odpovídá „(...) shodný přívlastek vyjádřený složenými adjektivy (...), nebo rozvitý neshodný přívlastek s formou Instr s předložkou s (...)“²¹

Tabulka č. 12: Genitiv vlastnosti

Bílá, Prusík	Staněk
Jegor Semenyč byl vysoké postavy, širokých plecí, s dlouhým životem a trpěl dýchavičností, ... (s. 8)	Jegor Semjonyč byl vysoký muž s širokými rameny a mohutným břichem, měl záduchu, ... (s. 13)

Ve starším překladu jsou běžné i další genitivní konstrukce, jež můžeme na příkladech doložit. S menší frekvencí užívají Bílá s Prusíkem genitiv kvantitativní (množstevní), který vyjadřuje velké množství: „Co tu bylo podivnůstek, úmyslných znetvoření, posměšků přírodě!“²² → „Jaké pitoreskní malformace, jaké naschvály a jízlivosti vůči přírodě tu byly k vidění!“²³ Četnější výskyt jsme však ve starším textu pozorovali u genitivu záporového. Podle Mluvnice češtiny (3)²⁴ se tento typ genitivu vyskytuje po slovesech záporných v případě, že je cílem zdůraznit popření, přičemž běžněji bývá v genitivu užito jmen abstraktních, látkových, hromadných a jmen v plurálu. S žádnou z uvedených genitivních konstrukcí se ve Staňkově překladu již nesetkáme.

Tabulka č. 13: Genitiv záporový

Bílá, Prusík	Staněk
„Ale je-li lidem přístupna a nutná věčná pravda, když není věčného života?“ (s. 23)	„...; ale cožpak je lidem přístupná a potřebná věčná pravda, když neexistuje věčný život?“ (s. 31)
„A jak ty víš, že geniální lidé, jimž věří celý svět, také neviděli přízraků?“ (s. 24)	„A jak víš, že geniální lidé, kterým věří celý svět, že tihle lidé také neviděli chiméry?“ (s. 32)

²¹ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 328.

²² Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 4.

²³ Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 8.

²⁴ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 179.

..., on vzpomenu si na to, čemu se učil i čemu učil druhé, a poznal, že v slovech mnicha nebylo přehánění. (s. 26)	Promítl si ... čemu se učil a čemu učil druhé, a usoudil, že mnich nepřeháněl. (s. 34)
--	--

3.2 Náhrada starší pádové formy

Jak jsme dokázali, v dnešní době ubývá predikátorů, které vyžadují objekt ve formě genitivu, ve prospěch predikátorů s valencí akuzativní. Akuzativ však nahrazuje také jiné pády, i když již ne tak nápadně. Přestože Skladba češtiny upozorňuje, že: „Dativní valence je i v dnešní češtině velmi pevná a zpravidla nedochází k jejímu nahrazování valencí akuzativní.“²⁵, můžeme ve starším z překladů nalézt predikátory s dativní vazbou, které jsou ve Staňkově překladu při zachování stejného predikátoru nahrazeny dnes obvyklejším doplněním akuzativním.

Tabulka č. 14: Náhrada dativu akuzativní formou

Bílá, Prusík	Staněk
Jemu jaksi napadlo, že může během léta přilnouti k této malé, slabé, mnohomluvné bytosti, ... (s. 7)	... a jeho zčistajasna napadlo: Co jestli během léta přilnu k té drobné, křehké, upovídáné dívence, ... (s. 12)
Jemu napadlo, že jestli toho podivného, nadpřirozeného mnicha viděl jedině on, ... (s. 19)	Napadlo ho, že jestli toho záhadného, nadpřirozeného mnicha viděl jen on sám, ... (s. 25)

Pokud se zabýváme silnějším postavením jednoho pádu před druhým, musíme zmínit také další tendenci, která byla v analyzovaných materiálech poměrně výrazná. Jedná se o náhradu predikativního instrumentálu substantivem či adjektivem v nominativu. Přestože v současných textech je teoreticky možné setkat se s realizací predikativu ve formě nominativu i instrumentálu (podmínky užití jednotlivých pádů popisuje např. Mluvnice češtiny (3)²⁶), v naprosté většině případů dává Staněk přednost predikativu ve formě nominativního podstatného

²⁵ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 169.

²⁶ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 221.

nebo přídavného jména, a to včetně hojných situací, v nichž má ve starším textu substantivní nebo adjektivní predikativum tvar instrumentálu.

Tabulka č. 15: *Silné postavení predikativního nominativu*

Bílá, Prusík	Staněk
..., že musilo je pokládati za posvátnou harmonii, jež nám smrtelníkům je nepochopitelnou ... (s. 11)	..., že v nich neomylně poznala božskou harmonii, která je nám smrtelníkům nesrozumitelná, ... (s. 16)
..., a čím blíže se hýbe, tím stává se menším a jasnějším. (s. 13)	A čím je blíže, tím je menší, ale zřetelnější. (s. 19)
To se musí říci, on není nadarmo magistrem. (s. 30)	Však pro nic za nic není magistr, to si piš. (s. 38)

3.3 Další knižní konstrukce

Konstrukce s genitivními vazbami nejsou jedinými, které se v novějším překladu nahrazují modernějšími způsoby vyjadřování. Opakovaně se v překladu Bílé a Prusíka vyskytují také konstrukce utvořené ze slovesa *jmout se* ve formě verba finita a infinitivního tvaru nedokonavého plnovýznamového slovesa. Zpravidla bývá verbum *jmout se* užito jen v syntetickém tvaru préterita aktiva *jal se* a ve všech těchto konstrukcích má význam *začít*. Novější překlad tyto knižní struktury již nepoužívá. Místo nich se v textu vyskytuje právě sloveso *začít* nebo je explicitně vyjádřené fázové sloveso vynecháno a ponechává se samotné sloveso plnovýznamové.

Tabulka č. 16: *Konstrukce jal se + infinitiv nedokonavého slovesa*

Bílá, Prusík	Staněk
... a jali se pít čaj ze starobylých porcelánových koflíků, ... (s. 10)	... a pili ze starodávných porcelánových šálek čaj, ... (s. 15)
Pustiv Táňu k hostům, vyšel z domu a v zamyšlení jal se procházet. (s. 12)	Pustil Táňu zpátky za hosty a vyšel před dům. V zamyšlení se procházel kolem květinových záhonů. (s. 18)
I ona jala se oblékat. (s. 34)	Také se začala oblékat. (s. 43)

4. Modalita

Určité vývojové proměny se nevyhnuly ani oblasti užívání modálních prostředků. Nejmarkantnější rozdíly jsme odhalili při vyjadřování modalitativní voluntativní.

4.1 Modalita voluntativní

Podle Encyklopedického slovníku češtiny²⁷ většina autorů chápe modalitu voluntativní jako vyjádření, zda realizace či nerealizace obsahu predikátu je možná, nutná nebo záměrná. Tyto modální významy je potom možno vyjádřit jednak prostředky gramatickými, a to buď syntaktickými (např. pomocí spojení *je(st) + infinitiv* vyjadřující kategorii nutnost) nebo slovotvornými (např. prostřednictvím deverbativních adjektiv s příponou *-telný/-ný* označující modální kategorii možnost), jednak prostředky lexikálními. Právě v užívání lexikálních výrazů jsme zaznamenali další změny, ke kterým došlo v průběhu několikadesetiletého jazykového vývoje.

Už Svobodová²⁸ upozorňuje na tendenci nahrazovat v novějším textu modální predikátory typu *je nutno, třeba, záhodno* apod. modálními modifikátory, které spolu s infinitivem plnovýznamového slovesa vytvářejí složený větný člen. Zatímco podle Skladby češtiny²⁹ se modální modifikátory mohou vázat pouze s infinitivem plnovýznamového slovesa, modální predikátory se pojí jak s infinitivem, tak s větou vedlejší. V případě, že je však anonymizován agens, běžněji se realizuje spojení modálního predikátoru a infinitivu. Při srovnávání analyzovaných překladů se nám potvrdily obě zmiňované tendence.

Tabulka č. 17: Náhrada modálních predikátorů modálními modifikátory

Bílá, Prusík	Staněk
K ránu se svlékl a nechtě lehl	K ránu se svlékl a nerad ulehl, musel

²⁷ Karlík, P. – Nekula, M. – Pleskalová, J. (eds.): Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002, s. 268.

²⁸ Svobodová, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 106.

²⁹ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 153.

do postele: bylo přec nutno spáti. (s. 19)	přece spát... (s. 26)
„Já jen řekla, že není třeba mít zbytečné dělníky ... když ... když ... může, kdy chce, dostat nádeníky.“ (s. 20)	„Jen jsem povídala, že nemusíme držet přebytečné dělníky, když... když můžeme kdykoliv najmout nádeníky.“ (s. 27)
Při tom všem bylo už nutno přijímat zakázky na podzim na ovoce a stromy, ... (s. 28)	Přitom už museli přijímat objednávky ovoce a stromků na podzim ... (s. 36)

Nápadné rozdíly je možné vysledovat již v samotné realizaci vět s modálními charakteristikami nutnosti, možnosti a záměru. Zatímco autoři staršího překladu vyjadřují modální významy explicitně s velkou frekvencí, Staněk výslovné vyjádření základních modálních kategorií ve svém překladu eliminuje.

Tabulka č. 18: Eliminace explicitního vyjadřování modality

Bílá, Prusík	Staněk
Byly tu i krásné, štíhlé stromy s přímými a pevnými kmeny, jako u palem, jež teprve při bližším pozorování bylo lze rozpoznati, že jest to angrešt nebo rybíz. (s. 4)	Člověk zíral na štíhlé palmičky se silnými rovnými kmínky a teprve při bližším prozkoumání poznal, že je to angrešt nebo rybíz. (s. 9)
... brzo zas vzpomene si, že v srpnu bude se muset rozloučiti s rodným hnízdem a opustiti otce, ... (s. 28)	..., tu ji zas napadne, že se už v srpnu rozloučí s rodným krovem, kde nechá svého tatínka, ... (s. 37)
„Já se chci ptát: co bude se sadem, až já umru?“ (s. 15)	„Ptám se, co bude se sadem, až umřu?“ (s. 22)

4.2 Vyjadřování možnosti

Grepl s Karlíkem³⁰ vydělují v rámci základní modální kategorie možnosti další tři hodnoty: a) prostá možnost, b) dovození a c) schopnost. Právě při vyjadřování posledně zmíněné modální hodnoty, která je ve Skladbě češtiny charakterizována jako: „(...) informace o tom, že konatel má vrozené nebo získané předpoklady k realizaci/nerealizaci nějaké činnosti (k dosažení nějakého stavu).“³¹, vykazuje Staňkův překlad větší variabilitu. Pro vyjádření modálního významu nepoužívá jen nepříznačkové modální sloveso *moci*, které důsledně užívají autoři staršího textu, které je ale typické také pro znázornění hodnoty „prostá možnost“. Schopnost realizace nebo nerealizace děje či stavu Staněk zřetelněji vyjadřuje pomocí modálních sloves v širším smyslu, zejména pomocí výrazů *dokázat* či *být s to*.

Tabulka č. 19: Vyjádření modální hodnoty „schopnost“

Bílá, Prusík	Staněk
„Ale na štěstí vás je příliš mnoho, než aby lidská paměť mohla uchovat vaše jména.“ (s. 32)	„Naštěstí je vás moc na to, aby děravá lidská paměť dokázala uchovat vaše jména.“ (s. 41)
..., Táňa tiskla se k otci, a s nepokojem hleděla mu do očí; chtěla to pochopit a nemohla, a pro ni bylo jen jasné, že jejich vzájemný poměr víc a víc se horšil, ... (s. 36)	...; tulila se k otci a v obavách mu pohlížela do očí, chtěla pochopit a nebyla s to, jen jasně viděla, že se vztahy den ode dne horší, ... (s. 47)
Kovrin nemohl dál čísti, roztrhal psaní a zahodil. (s. 42)	Kovrin nedokázal číst dál. Roztrhal dopis a zahodil. (s. 53)

Zvláštní typ modálních konstrukcí pro vyjadřování modální hodnoty „schopnost“ představují konstrukce tvořené opakovaným záporem a infinitivem. Tyto nevětné modální struktury ztvárňující neschopnost uskutečnit děj vyjádřený v infinitivu jsou příznačnější pro novější z uměleckých textů.

³⁰ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 161.

³¹ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 163.

Tabulka č. 20: Nevětné konstrukce ne a ne + infinitiv

Bílá, Prusík	Staněk
... a teď bloudí všímírem, stále ještě nepřicházejí v podmínky, za nichž by mohl zmizeti. (s. 12)	... a teď bloudí po celém vesmíru a ne a ne se octnout v podmínkách, v kterých by mohl zaniknout. (s. 17)
..., dlouho ležel se zavřenýma očima a spát nemohl; ... (s. 31)	Ležel dlouho se zavřenýma očima, ale ne a ne usnout. (s. 40)

5. Nominalizované konstrukce

Termínem nominalizace označuje Karlík proces: „(...) náhrady věty syntaktickou skupinou, jejímž jádrem/konstitutivním prvkem je některý z neurčitých tvarů slovesa, které je ve větě přísudkem, tj. infinitiv (...); dějové substantivum (...); příčestí (...); přechodník (...). Podstatou nominalizace je tedy zbavení slovesa flexému obsahujícího morfémy aktualizačních kategorií modu a času a event. opatření téhož slovesa flexémem obsahujícím morfémy různých kategorií jmenných.“³²

5.1 Transgresivní struktury

Poměrně jednoznačná je situace u přechodníkových konstrukcí. Transgresivy, jak poukazuje Macháčková³³, slouží v textu jednak jako prostředek hierarchizace dějů, přičemž platí, že děj, který z hlediska komunikativního záměru považuje mluvčí za druhotný, bývá vyjádřen právě přechodníkovou skupinou, jednak se užívají jako prostředek kondenzace.

Zatímco ve starším překladu je začlenění nevětné propozice vyjádřené přechodníkem do propozice větné poměrně běžné, v novějším textu se místo transgresivů preferují větná vyjádření. Staněk nejčastěji nahrazuje přechodníkovou konstrukci větou hlavní, nejednou také větou vedlejší, zejména pak vedlejší větou časovou. Jen zřídka jejich místo obsadí také okolnostním určením.

Tabulka č. 21: Ústup přechodníkové skupiny

Bílá, Prusík	Staněk
„Nu, dej, Bože,“ pravil Jegor Semenyč, v zamyšlení hladě si licní vousy, ... (s. 9)	„No, dej Pánbůh,“ řekl starý pán a zamyšleně si hladil šedivé licousy, ... (s. 13)

³² Karlík, P.: Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS, Brno 2000, s. 81.

³³ Macháčková, E.: Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině. Slovo a slovesnost, 45, 1984, s. 48.

Došed k řece sešel dolů a tu postál v zamyšlení, hledě na vodu. (s. 35)	Došel k řece a sestoupil dolů, zůstal stát a zamyšleně se díval na hladinu. (s. 45)
„Jak je zde volně, tiše!“ myslil si Kovrin, jda pěšinkou. (s. 13)	Jaký klid, prostor, jaká volnost všude kolem! říkal si, když kráčel pěšinou. (s. 18)
..., a Táňa vidouc otce vzkřikla srdce rozdírajícím hlasem a upadla do mdlob. (s. 41)	Táňa při tom pohledu srdceryvně vykřikla a omdlela. (s. 52)

Nejčastěji bývají v analyzovaném materiálu přechodníkové tvary postponovány, to znamená, že stojí v pozici za verbem finitem. Pokud je ve větě s přechodníkovou konstrukcí vyjádřen podmět, zpravidla se vyjadřuje u verba finita. Výjimečně se subjekt může realizovat také u transgresivu, ve všech těchto případech jsou však přechodníkové tvary anteponovány: „(...) Táňa vidouc otce vzkřikla srdce rozdírajícím hlasem (...)“³⁴; „Mnich (...) skříživ na prsou ruce, nesl se kolem (...)“³⁵

Pokud se konstrukce s přechodníkem objevují v novějším překladu, a to i na místech, kde ve starším textu užity nejsou, jedná se obvykle o přechodníky ustrnulé, jež Macháčková popisuje jako tvary, které se: „(...) vyznačují tím, že u nich není náležitá shoda v rodě a v čísle s podmětem věty (...)“³⁶. Jak dále upozorňuje, může u některých transgresivů dojít k oslabení jejich slovesného významu, v důsledku čehož potom přecházejí k jiným slovním druhům.³⁷ V námi doložených příkladech se ustrnulé přechodníkové tvary již řadí mezi příslovce.

Tabulka č. 22: Ustrnulé přechodníky

Bílá, Prusík	Staněk
...; jestli náhodou usnul ve dne na půl hodinky, pak už nespál celou noc, ... (s. 10)	Když si přes den nechtě půl hodinky zdříml, v noci už oka nezamhouřil, ... (s. 15)

³⁴ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 41.

³⁵ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 44.

³⁶ Macháčková, E.: Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině. Slovo a slovesnost, 45, 1984, s. 49.

³⁷ Macháčková, E.: Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině. Slovo a slovesnost, 45, 1984, s. 49.

...; Jegor Semenyč náhodou to uslyšel, vběhl do pokoje a nemohl zoufalstvím promluvit ani slova ... (s. 41)	Jegor Semjonyč to nechtě vyslechl a vběhl do pokoje, zoufalstvím nebyl s to dostat ze sebe slovo, ... (s. 52)
---	---

5.2 Konstrukce s deverbativními adjektivy

Nominalizaci s participiální skupinou Karlík³⁸ popisuje dvojím způsobem. Jednak jako syntaktickou operaci, během níž dojde v začleněné vedlejší větě k vypuštění relativu *který* a na místo slovesného tvaru v aktivu se v dané větě dosadí adjektivizovaný transgresiv téhož slovesa, jednak jako operaci, při níž se v začleněné vedlejší větě s opisným pasivem vynechá finitní tvar verba *být* a pasivní participium nabude tvarů dlouhých. V analyzovaném materiálu se velké rozdíly jeví u nominalizace prvního typu.

Z výsledků našeho zkoumání vyplývá, že polovětné konstrukce s deverbativními adjektivy se v novějším překladu vyskytují s mnohem nižší frekvencí. Participiální skupina bývá v soudobém uměleckém textu obvykle transformována ve vedlejší větu vztaznou, jen sporadicky je slovesné adjektivum nahrazeno také nekongruentním atributem.

Tabulka č. 23: Deverbativní adjektiva

Bílá, Prusík	Staněk
Kovrin a Táňa prošli se řadami, ... kde zřídka jen potkávali dělníky, ploužící se dýmem jako stíny. (s. 5)	Kovrin s Táňou šli po pěšinách, ... a sem tam potkávali otcovy dělníky, kteří bloumali v kouři jako stíny. (s. 10)
... a tu též zcela nevhod je položeno zcela neupřímné politování, „že mužiků, kradoucích ovoce a lámajících při tom stromy, nelze už bít metlami.“ (s. 18)	Násilně působilo i rádoby vtipné politování, že dnes už nemůžeme dát zmrskat selské balíky, kteří chodí krást ovoce a zničí při tom celý strom! (s. 25)

³⁸ Karlík, P.: Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS, Brno 2000, s. 84–85.

Byly tu špalíry z ovocných stromů, hruška, mající podobu pyramidálního topolu, kulovité duby a lípy, ... (s. 4)	Tvarované zákrsky ovocných stromů – kulovité duby a lípy, hrušeň s korunou vlašského topolu, ... (s. 8)
---	---

5.3 Infinitivizace

Transformacemi přechodníkových a participiálních skupin dochází ke zvětšování počtu vět v souvětích. Přesto není možné doložit, že by pro novější překlad byla příznačná delší souvětí, skládající se z více vět než v překladu dříve vzniklém. Nárůst vět je totiž do jisté míry vyrovnáván skutečností, že v novějším z textů dochází často k náhradě vět infinitivní nominalizací. Infinitivizaci Karlík charakterizuje jako: „(...) syntaktickou operaci, při níž se ze začleněné věty vedlejší vypustí spojka a určitý tvar slovesa se nahradí infinitivem téhož slovesa.“³⁹ Výskyt těchto transformovaných struktur v novém překladu ilustrujeme následujícími příklady.

Tabulka č. 24: Infinitivizace

Bílá, Prusík	Staněk
..., při láhvi vína promluvil si s přítelem lékařem a ten poradil mu, aby strávil jaro a léto na vsi. (s. 3)	..., jenom si jednou u lahvinky vína letmo promluvil s přítelem lékařem a ten mu doporučil strávit jaro a léto na čerstvém vzduchu. (s. 7)
„Jestli mi vezmou můj komfort a přinutí mě, abych zábl a měl hlad, to nebude mi zrovna po chuti.“ (s. 33)	„Když mě zbaví pohodlí a přinutí mě mrznout a hladovět, to mi nebude moc po chuti!“ (s. 42)
..., když všichni tři seděli na terasse, namáhala se, aby na to nemyslila. (s. 37)	..., když tu ve třech seděli na terase, stálo ji přemáhání na to nemyslet. (s. 47)

³⁹ Karlík, P.: Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS, Brno 2000, s. 82.

5.4 Nominální skupiny s deverbálními substantivy

K větší ekonomičnosti vyjadřování přispívají také nominální skupiny, v jejichž jádru stojí deverbální substantiva. Jak ale Karlík upozorňuje a ve své studii⁴⁰ náležitě dokládá, za výsledek syntaktické transformace je možno pokládat pouze dějová substantiva zakončena na -ní/-tí jako čtení, malování, ne však už podstatná jména typu četba, malba. Pro první skupinu deverbálních substantiv pak Karlík⁴¹ popisuje změny, k nimž pravidelně při transformaci větných struktur na nominální skupinu dochází u pádových forem valenčních pozic. Přestože substantiva druhého typu mohou mít odlišné syntaktické chování a Karlíkem uvedená pravidla pro ně nemusí plně platit, zdá se, že právě tato podstatná jména se ve zkoumaných textech objevují s větší frekvencí. Deverbální substantiva obou typů ve Staňkově překladu nahrazují věty vedlejší.

Tabulka č. 25: Skupiny s deverbálními substantivy

Bílá, Prusík	Staněk
... lékař přikázal Kovrinu, aby jel na venek. (s. 34)	... doktor nařídil Kovrinovi pobyt na čerstvém vzduchu. (s. 44)
... jakoby od té doby, co se ostříhal, změnila se i tvář. (s. 39)	... jako kdyby se ostříháním proměnil celý obličej... (s. 50)

⁴⁰ Karlík, P. – Nübler, N.: Poznámky k nominalizaci v češtině. *Slovo a slovesnost*, 59, 1998, s. 106.

⁴¹ Karlík, P. – Nübler, N.: Poznámky k nominalizaci v češtině. *Slovo a slovesnost*, 59, 1998, s. 107–111.

6. Slovosled

Další oblastí, v níž se projevil větší časový odstup srovnávaných překladů, je oblast slovosledného uspořádání větných složek. I když je pořádek slov v českém jazyce poměrně volný a téměř každá věta se může vyskytovat v několika slovosledných obměnách, není možné pořadí slov zaměňovat zcela libovolně. Každá slovosledná varianta bývá obvykle vázána na kontext a řídí se aktuálním členěním výpovědi.

6.1 Aktuální členění výpovědi

Jak uvádí odborná literatura, např. Skladba češtiny⁴², je možné v závislosti na konkrétní komunikační situaci rozdělit výpověď na dvě složky – východisko a jádro. Za východisko se považuje ta část výpovědi, která je z kontextu (ať už slovního, situačního nebo zkušenostního) známá, z které mluvčí obvykle vychází. Tato část je však z hlediska výpovědního dynamismu méně dynamická, chápe se jako méně závažná. V protikladu k části východiskové pak stojí jádro výpovědi, které vyjadřuje informace nové, neznámé, které nese informace, jež jsou sdělně nejzávažnější. Mezi částí východiskovou a jádrovou se vyskytují ještě složky přechodové neboli tranzitní. Důležité pro rozčlenění výpovědi na část východiskovou a jádrovou je právě závislost na konkrétním kontextu, neboť se změnou komunikační situace přichází také změna v aktuálním členění. Všechny prvky výpovědi lze navíc zařadit do části tematické, nebo rematické. Téma označuje tu část výpovědi, která vyjadřuje, o čem se mluví, réma sděluje, co se o tématu říká.

Podle zásad funkční větné perspektivy je obvyklé, aby při objektivním pořadí stálo na konci výpovědi jádro výpovědi, tedy aby se na konci výpovědi objevila informace nová, kontextově nezapojená. Autoři staršího překladu tuto zvyklost nejednou porušují a rovněž v citově nezabarvených větách kladou na konec výpovědi její východisko.

⁴² Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 495.

Tabulka č. 26: Pozice východiska ve výpovědi

Bílá, Prusík	Staněk
„Dle legendy můžeme čekat černého mnicha dnes nebo zítra...“ „Podivné zjevení,“ pravila Táňa, které se nelíbila legenda. (s. 12)	„Podle legendy musíme čekat černého mnicha když ne dnes, tak zítra.“ „Hm, divný fantóm,“ řekla Táňa, které se legenda nelíbila. (s. 17)
„V starověku jeden člověk ulekl se konečně svého štěstí – tak bylo veliké! ... Mě také, jako Polykrata začíná poněkud znepokojovat mé štěstí.“ (s. 32)	„Ve starověku žil muž, kterému tolik přálo štěstí, až se polekal, ... Mě taky, jako Polykrata, začíná moje štěstí kapku znepokojovat.“ (s. 41)
„Ano pět let,“ povzdechla Táňa. „Mnoho vody uplynulo od těch čas.“ (s. 6)	„Pět let...“ povzdechla. Od té doby uteklo hodně vody. (s. 11)

Poměrně pravidelně plní v dnešní češtině svou aktuální komunikační funkci přísudkové sloveso, které ve výpovědi obvykle zastává funkci „tranzitu“, a vytváří tak přechod mezi tematickou a rematickou částí výpovědi. K tématu se však nemusí řadit pouze informace, které již byly dříve nějakým způsobem uvedeny. Mluvnice češtiny (3) uvádí, že: „Některé sémantické složky (...) snadněji než jiné podléhají určitému velmi volnému typu tematizace – stávají se kulisami, aniž musí být v předcházejícím aktuálním kontextu jakkoli (i nepřímě) zmíněny. Jejich funkce kulisy je signalizována právě jejich počáteční pozicí ve větě, tedy lineárně.“⁴³ Zatímco u Staňka v souladu se zmíněnou zásadou sloveso odděluje tematické kulisy s nízkým stupněm výpovědního dynamismu od sdělně závažnějšího rématu, u Bílé a Prusíka poloha slovesa tak pevná není. Zároveň je možné v novějším překladu setkat se s pozicí určitého slovesa, na kterou upozorňuje Uhlířová: „Skládá-li se tematická část věty z více než jednoho holého nebo rozvitého větného členu závislého na přísudku, (...) nevytváří sloveso slovoslednou „lineární“ hranici mezi tematickou a rematickou

⁴³ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 579–580.

částí věty, ale odděluje zpravidla ten prvek tématu, který je v daném momentu sdělování neaktuálnější, (...)⁴⁴

Tabulka č. 27: Poloha slovesa s tranzitní aktuální funkcí

Bílá, Prusík	Staněk
A volal Táňu, ... volal život, který byl tak krásný. Viděl na podlaze kolem svého těla velikou kaluž krve a nemohl už pronést ani slova slabostí, ale nevyjádřitelné, bezmezné štěstí naplnilo celou jeho bytost. (s. 45)	Volal Táňu, ... volal život, který byl tak krásný. Na podlaze u svého obličej viděl velikou kaluž krve a byl tak slabý, že už ze sebe nedokázal vypravit jediné slovo, ale celou jeho bytost naplnilo nezměrné, nevýslovné štěstí. (s. 56)
„Mě dnes od rána zajímá jedna legenda, ... Před tisíci lety jakýsi mnich černě oděný šel pouští kdesi v Sýrii neb Arábii...“ (s. 11)	„Dneska mi od samého rána vrtá hlavou jedna legenda. ... Před tisíci lety šel pouští někde v Sýrii nebo v Arábii jeden mnich, celý v černém.“ (s. 16)
Černý vysoký sloup, podobný větru nebo smršti, ukázal se na druhém břehu zálivu. (s. 44)	Na druhém břehu zálivu vyvstal vysoký černý sloup, který vypadal jako smršť nebo tornádo. (s. 55)

6.2 Slovosledná postavení větných složek

Ani slovosledné pořadí větných složek nezůstalo během delší doby, která uplynula mezi pořízením obou překladů, beze změny. Nejmarkantnější rozdíly se projeví u přívlastku shodného, příslovcí a příklonek.

6.2.1 Atributy kongruentní

V současné češtině je slovosledné umístění atributu kongruentního poměrně stabilní. Základním postavením shodného přívlastku je poloha před řídicím substantivem. V postpozici se může podle Uhlířové⁴⁵ přívlastek

⁴⁴ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Academia, Praha 1987, s. 58.

⁴⁵ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Academia, Praha 1987, s. 14–17.

ocitnout v případě, že má být aktualizován, zdůrazněn nebo v případě, že má rozlišující význam; za řídicím jménem se ovšem může vyskytnout i atribut expresivní, atribut volný a atribut kongruentní, který substantivum rozvíjí současně s atributem nekongruentním v poměru souřadném. V časově vzdálenějším překladu se tato pravidla nerespektují. Autoři staršího textu staví přívlastek shodný do postpozice zcela běžně, a to nejen v případě atributů adjektivních, ale také přívlastků pronominálních.

Tabulka č. 28: Slovosledné postavení kongruentního atributu

Bílá, Prusík	Staněk
A myšlenka ta tak se mu líbila a rozesmála ho... (s. 8)	A ta představa ho dojala i pobavila. (s. 12)
Sešit s plánem dokonce přivedl ho na myšlénku o marnosti světské. (s. 42)	Poznámky v sešitě v něm vyvolaly úvahy o světské marnosti. (s. 54)
„Ty’s nemocen, protože jsi pracoval nad své síly a zdraví své jsi tedy přinesl v oběť idej, ...“ (s. 24)	„Jsi nemocný, protože ses pracoval nad své síly a přepracoval ses. To však znamená, že jsi své zdraví přinesl za oběť ideji, ...“ (s. 32)

6. 2. 2 Adverbia

Podobně jako přídavné jméno spolu s řídicím substantivem vytvářejí také příslovce se slovesem jeden kompaktní celek, který je však signalizován pouze blízkým významovým vztahem, na rozdíl od formálně vyjádřené shody pádu, čísla a rodu v případě adjektivního přívlastku. Základní slovosledné postavení adverbii je oproti přívlastkové poloze zcela opačné. Podle Uhlířové⁴⁶ se příslovce nejčastěji vyskytují v těsné pozici za řídicím slovesem, v případě, že je adverbium rématem věty, může stát také na samém konci a od slovesa může být odděleno jinými větnými členy. Ve starším překladu se adverbia nezřídka objevují před přísudkovým slovesem, slovosledná inverze tak působí dost nápadně.

⁴⁶ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Academia, Praha 1987, s. 75.

Tabulka č. 29: Slovosledné pozice adverbii

Bílá, Prusík	Staněk
... zmučený zlým svědomím, zaklepal na zavřené dveře a zvolal mírně: „Táňo! Táňo?“ (s. 20)	Konečně, ztrápený výčitkami, zaklepal provinile na zamčené dveře a nesměle zavolal: „Táňo... Táňo!“ (s. 27)
Jegora Semenyče to trápilo a odkašlával rozpačitě, ač v skutečnosti nebyl si žádné viny vědom. (s. 36)	A Jegor Semjonyč upadal do rozpaků a provinile pokašlával, i přestože žádnou vinu necítil. (s. 46)

6. 2. 3 Enklitikony

K jednomu z nejvýraznějších proměn v českém slovosledu dochází u enklitikonů. V současné jazyce stojí příklonky běžně před přísudkovým slovesem, v pozici za slovesem jsou již vnímány knižně, až archaicky. Uhlířová jejich postavení zpřesňuje: „V důsledku své nepřívětivosti nemohou stát na počátku věty, ale až za prvním přízvukným úsekem věty, tedy na místě „druhém“, nebo chcete-li, v tak zvané postiniciální pozici. To je jejich základní poloha.“⁴⁷ Enklitikony se tak podle Uhlířové⁴⁸ obvykle umísťují např. za jednoslovný či víceslovný výraz tvořící holý nebo rozvitý větný člen, za některé spojky, zejména spojky podřadivé, které mají schopnost zaujímat tzv. „první“ místo ve větě, popřípadě za větu vedlejší, tudíž se příklonky mohou objevit i bezprostředně po pauze. V důsledku své „druhé“ pozice se někdy příklonka od slovesa vzdaluje, přičemž toto odtrhnutí jen napomáhá zřetelnějšímu vymezení prvního členu. V těchto situacích pak plní enklitikon funkci delimitační. Uvedené poznatky dokládáme na příkladech excerpovaných z analyzovaných uměleckých textů.

Tabulka č. 30: Slovosledné proměny enklitikonů

Bílá, Prusík	Staněk
Ale myšlenky, které četl v knize, neuspokojovaly ho. (s. 19)	Ale myšlenky, které se dočítal v knize, ho neuspokojovaly – ... (s. 26)

⁴⁷ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Academia, Praha 1987, s. 83.

⁴⁸ Uhlířová, L.: Knížka o slovosledu. Academia, Praha 1987, s. 83–87.

Sotva vzpomněl si na legendu a ve své fantasmii nakreslil si obraz toho černého vidění, ... (s. 22)	A jen si vzpomněl na legendu a představivost mu vykreslila záhadný přízrak, ... (s. 30)
Jednou mnich objevil se při obědě a usedl v jídelně k oknu. (s. 30)	Jednou se mnich zjevil v jídelně při obědě a usadil se u okna. (s. 39)
Dole pod balkonem hráli serenádu a černý mnich šeptal mu, že je genius ... (s. 45)	Dole pod balkonem hráli serenádu a černý mnich mu šeptal, že je génius ... (s. 56)

7. Transformace uvnitř jedné propozice

7.1 Hierarchizace propozice

Při zobrazování skutečnosti propozicí je podstatné, že jedna a táž situace může být podána různými způsoby. Grepl a Karlík⁴⁹ zdůrazňují, že každou skutečnost jazyk ztvárňuje už nějak hierarchizovaně, tzn. z pohledu některého účastníka děje. Protože jednotlivé syntaktické pozice nejsou stejně závažné, je možné některé participanty zvýraznit tím, že je obsadíme do subjektové pozice, tedy do pozice hierarchicky nejvyšší. Rozmístění jednotlivých participantů do různých větněčlenských pozic podle toho, z jakého hlediska je na skutečnost nahlíženo, nazýváme hierarchizací propozice.

Velmi výraznou tendencí v syntaktické struktuře věty, která vyplývá z analýzy uměleckých textů, je tendence v současných větných vzorcích obsazovat pozici subjektu takovým participantem, který nese označení osoby. Ve srovnání se starším překladem se dokonce zdá, že se personickému participantu v hierarchicky nejzávažnější syntaktické pozici dává přednost i v případě, že není na povrchové rovině vyjádřen, zatímco podmět, který je v textu sice explicitně uvedený, ale sémantický rys [+person] neobsahuje, ustupuje v novějším překladu do pozadí.

Tabulka č. 31: *Personický subjekt*

Bílá, Prusík	Staněk
Dům Pesockého byl rozsáhlý, se sloupy, se lvy, ... (s. 3)	Pesocký měl veliký dům se sloupy a se lvy, ... (s. 7)
Když se vrátil ke Kovrinu, měla jeho tvář znavený, uražený výraz. (s. 9)	Když se pak vrátil ke Kovrinovi, tvářil se zničeně a ublíženě. (s. 14)
A jeho paměť prolétla jeho minulost, čistá, moudrá, plná práce, ... (s. 26)	Promítl si svůj dosavadní život, mravný, čistý a naplněný prací, ... (s. 34)

⁴⁹ Grepl, M. – Karlík, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 132.

Na to, který participant obsadí subjektivou pozici, má velký vliv také aktuální členění. V Mluvnici češtiny (3) se uvádí, že: „Mezi podmětem a tématem výpovědi (tím, o čem se něco vypovídá) je vztah afinity: mluvčí má sklon k tomu, zvolit za téma výpovědi spíše tu složku reálné situace, vzhledem k níž je tato situace prezentována, tj. participant subjektivý (a naopak).“⁵⁰ S tímto poznatkem dále pracuje Uhlířová, když upozorňuje na nápadnou vývojovou tendenci, při níž: „(...) redukcí některé složky podmětové skupiny nebo přeskupením jejích složek se do nadřazené syntaktické pozice pravidelně dostává ten participant, který je nejdůležitější z hlediska tematické výstavby textového úseku, tj. ten participant, který vyjadřuje (konstantní) téma odstavce nebo který je hypertématem, jinými slovy ten, k němuž je daný textový úsek orientován především.“⁵¹ Přitom upozorňuje⁵² také na skutečnost, že na původní tematické subjekty různých sémantických obsahů témata následujících výpovědí obyčejně nenavazují, neboť témata jednotlivých výpovědí jsou proměnlivá. Snahu o to, aby v subjektivé pozici stál participant, který by vyjadřoval téma celého odstavce, jsme při srovnávání pozorovali také my v novějším z překladů.

Tabulka č. 32: Tematický podmět

Bílá, Prusík	Staněk
Ten večer se Kovrin smál hlasitě, zpíval, tancoval mazurku, bylo mu veselo, a všichni – Táňa i hosté – usoudili, že dnes jeho tvář je jaksi neobyčejná, zářící, nadšená, a že je velice zajímavý. (s. 14)	Samou radostí se hlasitě smál, zpíval a tančil mazurku, a všichni – Táňa i hosté – všichni ten večer říkali, že má zvláštní, takový vznícený a rozjasněný výraz a že mu to moc sluší. (s. 20)

7.2 Deagentní konstrukce

Obměna podmětových výrazů a následné přeskupování participantských pozic není jedinou změnou, ke které v průběhu let došlo v rámci transformačních

⁵⁰ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 50.

⁵¹ Uhlířová, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. Naše řeč, 76, 1993, s. 244.

⁵² Uhlířová, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. Naše řeč, 76, 1993, s. 244–245.

procesů.⁵³ Ve starším textu se poměrně s velkou frekvencí vyskytují struktury se sekundární diatezí, zejména potom konstrukce deagentní, v nichž je participant se sémantickou rolí agens, obvykle i se sémantickým rysem [+person], odsunut z pozice podmětu. Agentní participant může v derivované struktuře obsadit, i když jen fakultativně, jinou větněčlenskou pozici nebo může dojít k jeho dekonkretizaci, a to v případě, že odvozená struktura jeho realizaci neumožňuje. Podrobněji tuto problematiku rozpracovává např. Mluvnice češtiny (3)⁵⁴.

Autoři staršího překladu nejednou užívají deagentní konstrukce s reflexivní formou slovesnou, při jejichž realizaci dochází k redukci počtu participantů, neboť nevytvářejí pozici pro agentní participant: „U večere mluvilo se jen o ranním mraze a bylo usneseno, že (...)“⁵⁵ → „Při večeři o ničem jiném nemluvili a usnesli se, že (...)“⁵⁶

Specifickým typem sekundární diateze jsou ovšem struktury se zvratným pasivem, které pozici subjektového participantu zachovávají. Jak uvádí Mluvnice češtiny (3): „Reflexivní forma slovesná modálního slovesa *chtít* ukazuje na přemístění nějakého participantu zaujímajícího v ZVS syntaktickou pozici S_n do syntaktické pozice S_d derivované struktury. Roli tohoto participantu lze charakterizovat jako proživatel.“⁵⁷ Také tyto konstrukce jsme v překladu Bílé a Prusíka identifikovali. Novější překlad však jakékoli struktury s odvozenou diatezí eliminuje a preferuje, aby pozici podmětu obsadil jednající agens.

Tabulka č. 33: Syntaktická konstrukce s reflexivní formou slovesnou

Bílá, Prusík	Staněk
...; chtělo se mu velice vyprávěti o tom všem Táně a Jegoru Semenyči, ... (s. 14)	Moc rád by o tom řekl Táně a jejímu tatínkovi, ... (s. 20)
Jemu se chtělo čehosi gigantského, neobsáhlého, ohromujícího.	... představoval si něco velkolepého, oslnivého, kolosálního! (s. 26)

⁵³ Základní přehled transformačních typů (transformace uvnitř jedné propozice, začlenění jedné propozice do druhé, rámeček propozice) podala ve své studii Macháčková, E.: K jednotlivým typům transformací v češtině. Slovo a slovesnost, 53, 1992, s. 273–281.

⁵⁴ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 236–258.

⁵⁵ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 5.

⁵⁶ Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 9.

⁵⁷ Daneš, F. – Grepl, M. – Hlavsa, Z.: Mluvnice češtiny 3. Academia, Praha 1987, s. 255.

Zachtělo se jí, aby mu řekla cosi urážlivého ... (s. 39)	Pocítila chuť ho urazit, ... (s. 50)
--	--------------------------------------

O něco méně často se ve starším překladu vyskytují syntaktické konstrukce tvořené určitým tvarem slovesa *být* a pasivním participiem. Přestože tyto struktury na rozdíl od struktur s reflexivní formou slovesnou jsou schopny agenta nejen dekonkretizovat, ale také jej umožňují pouze upozadit, tj. odsunout na pozici hierarchicky nižší, než je pozice subjektu, autoři staršího uměleckého textu této schopnosti příliš nevyužívají. Jen výjimečně bývá agens explicitně vyjádřen, a to dvěma nejčastějšími způsoby, tj. substantivem ve formě instrumentálu nebo předložku *od* a substantivem v genitivu: „(...)“, nebo pan Gauché, jehož úspěch je uznán profanním lidem a diletanty (...)“⁵⁸; „Ve velikém, temném saloně na podlaze a na pianě byla rozhozena světlá místa od luny.“⁵⁹

Syntaktické konstrukce s opisným pasivem Staněk ve svém novém překladu příliš nevyužívá. Nejčastěji na jejich místě používá konstrukce aktivní, tedy konstrukce se slovesem ve formě verba finita v aktivu.

Tabulka č. 34: Deagentní konstrukce s opisným pasivem

Bílá, Prusík	Staněk
... a tu též zcela nevhod je položeno zcela neupřímné politování, ... (s. 18)	Násilně působilo i rádoby vtipné politování, ... (s. 25)
Jeho vstupní přednáška určena byla na druhého prosince a byla už vyvěšena v universitním průjezdě. (s. 39)	Měl začít přednášet prvního října, na univerzitní vývěsce to stálo černé na bílém. (s. 50)
„Bud’ proklet!“ (s. 42)	Proklínám tě! (s. 53)

Výše zmiňované tendence mají v novějším překladu za následek nižší četnost výskytu vět bezpodmětných. Větné struktury, v nichž se nerealizuje subjektová pozice, bývají nově zastoupeny větami podmětnými, často takovými, v nichž je levovalenční pozice obsazena personickým participantem.

⁵⁸ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 18.

⁵⁹ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 37.

Tabulka č. 35: Ústup vět bezpodmětných

Bílá, Prusík	Staněk
U večere mluvilo se jen o ranním mraze a bylo usneseno, že Táňa nepůjde spat ... (s. 5)	Při večeri o ničem jiném nemluvili a usnesli se, že Táňa zůstane vzhůru, ... (s. 9)
Bylo chladno. A už na dvoře bylo cítit spáleninu. (s. 5)	Bylo chladno a hned před domem je ovanul silný pach spáleniny. (s. 9)
Když bylo slyšeti kroky Jegora Semenyče, odcházejícího do zahrady, ... (s. 19)	Zaslechl Pesockého, jak odchází do sadu, ... (s. 26)

8. Predikátory

Ústřední postavení ve větě mají slovesa ve funkci přísudku. Termín přísudek používá Skladba češtiny pro: „(...) větně konstitutivní syntaktickou pozici, v níž je výraz, kterým se o někom/o něčem něco říká, tj. jímž se přisuzuje někomu/něčemu nějaká vlastnost (...), stav (...), změna (...) nebo činnost (...), popř. se zároveň signalizuje vztah někoho/něčeho k někomu/něčemu (...), a který umožňuje tyto příznaky/vztahy aktualizovat, tj. časově orientovat vzhledem k momentu promluvy a modálně charakterizovat z hlediska způsobu jejich platnosti (...).“⁶⁰ Také při vyjadřování predikátu došlo k určitým vývojovým změnám. Ve starším uměleckém textu je větněčlenská pozice přísudku frekventovaně obsazována verbonominálními predikátory, tj. sponovými slovesy s predikativy, obvykle se vyskytujícími ve formě adjektiva nebo substantiva; v novějším překladu jsou však přísudky jmenné se sponou výrazně omezovány a nahrazovány predikátory slovesnými.

Tabulka č. 36: Náhrada verbonominálních predikátorů slovesnými predikátory ve formě verba finita

Bílá, Prusík	Staněk
Když byl konec zpěvu, vzal Táňu pod pažím a vyšel s ní na balkon. (s. 11)	Když dozněl zpěv, vzal Táňu pod paží a odvedl ji na balkon. (s. 16)
„Když byl malinký a rostl u nás, měl taky takovou andělskou, dobrou a jasnou tvář.“ (s. 29)	„Když u mě Andrej vyrůstal jako chlapec, měl zrovna tak andělsky upřímný, dobrý a bezelstný obličej.“ (s. 38)
..., neboť byl už pevně přesvědčen, že podobné vidiny navštěvují jen vybrané, vynikající lidi... (s. 30)	..., neboť již pevně věřil, že taková zjevení navštěvují jen znamenité, vyvolené lidi, ... (s. 39)

⁶⁰ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 210.

U slovesně-jmenného přísudku s adjektivním predikativem lze doložit i další obměny, ke kterým došlo v průběhu času. Zatímco v překladu Bílé a Prusíka se v predikativu nezdá objevují jmenné tvary adjektiv, Staněk buď verbonominální přísudek nepoužívá, nebo do přísudkového predikativu vkládá adjektivní tvary složené: „Jemu napadlo, že (...) je tedy nemocen a má halucinace.“⁶¹ → „Napadlo ho, že (...) je nemocný a má halucinace“⁶²

Rozdíly lze odhalit i v případě užití sponového slovesa. Vedle ryzího predikátorizátoru *být* využívá starší překlad v přísudku jmenném se sponou také kategoriální predikátorizátor *stát se*.⁶³ Autor nového překladu se však již užití kategoriálního predikátorizátoru vyhýbá: „Teď jsem se stal rozvážlivějším a solidnějším, ale za to jsem zrovna takový jako všichni...“⁶⁴ → „Teď jsem rozvážný a solidní, zato takový jako všichni: šedý průměr.“⁶⁵

Dostí nápadná se nám jeví i tendence v oblasti analytických tvarů slovesných. Zejména při vyjadřování minulosti je ve starším z uměleckých textů často elidováno pomocné sloveso *být*. Nejběžnější jsou potom případy, v nichž elipsa proniká do tvarů první osoby singuláru, indikativu préterita aktiva. Novější překlad se takovému vypouštění brání a v složených préteritních tvarech pomocné sloveso explicitně vyjadřuje.

Tabulka č. 37: Elipsa pomocného slovesa *být*

Bílá, Prusík	Staněk
„Já právě prožil světlé, čarovné, nadzemské minuty.“ (s. 26)	„Právě jsem prožil nádherné, průzračné, nadpozemské okamžiky.“ (s. 34)
„Já šílil, měl jsem manii velikosti, ...“ (s. 36)	„Bláznil jsem, měl jsem slavomam, ...“ (s. 46)
„Já viděl halucinace, ale komu to vadilo?“ (s. 36)	„Měl jsem halucinace, ale komu to překáželo?“ (s. 46)

⁶¹ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 19.

⁶² Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 25.

⁶³ Termínů je užito v souladu s názvoslovím zavedeným v: Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 212.

⁶⁴ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 36.

⁶⁵ Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 46.

9. Další syntaktické proměny

9.1 Výrazová ekonomie

O další změně, k níž došlo v průběhu let, se ve své studii zmiňuje Uhlířová: „Změny v počtu participantů, (...) ukazují na tendenci k větší ekonomičnosti ve vyjadřování. Počet nominálních prvků explicitně přítomných ve větě v novějším překladu v řadě dokladů klesá, (...) důraz je položen na sloveso samé.“⁶⁶ Tuto tendenci potvrzuje ve své práci i Svobodová⁶⁷. V našich analyzovaných textech se s takovým úsporným vyjadřováním lze u novějšího překladu také setkat: „Už nemohla se smáti a zpívati, u oběda ničeho nejedla, nespala celé noci, (...)“⁶⁸ → „Už se nedokázala smát a zpívat, nejedla a celé noci nespala, (...)“⁶⁹ Mnohem výrazněji se nám však sklon k úspornějšímu výrazu jeví u uměleckého textu staršího. Staňkův překlad má v značném počtu případů potřebu aktuálně líčenou situaci blíže specifikovat, popisovat ji detailnějším způsobem; nápadná je tato tendence zejména při explicitním vyjadřování adverbialie loci, kterým Staněk popisovaný děj přesně lokalizuje.

Tabulka č. 38: Výrazová úspornost

Bílá, Prusík	Staněk
..., pak se zas prošel a sedl ku práci. (s. 19)	Ještě jednou se prošel po pokoji a zasedl k práci. (s. 26)
Proti němu šla Táňa, měla už na sobě jiné šaty. (s. 26)	Parkem mu šla naproti Táňa; už si převlékla odpolední šaty. (s. 34)
Žije u tchána pil mnoho mléka, ... (s. 34)	U tchána na vesnici hodně pil mléko, ... (s. 44)

K větší výrazové ekonomičnosti staršího překladu ukazují také početné situace, v nichž je význam kongruentních atributů, užitých v překladu Bílé

⁶⁶ Uhlířová, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. Naše řeč, 76, 1993, s. 247.

⁶⁷ Svobodová, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

⁶⁸ Čechov, A. P.: Černý mnich. F. Šimáček, Praha 1895, s. 37.

⁶⁹ Čechov, A. P.: Černý mnich. Havran, Praha 2007, s. 47.

a Prusíka, v novějším uměleckém textu rozepsán větou vedlejší. Nejčastěji se tyto rozvíjející větné členy vyjadřují v novém překladu vedlejší větou přívlastkovou, uvozenou vztažným zájmenem *který*.

Tabulka č. 39: Náhrada kongruentního atributu vedlejší větou přívlastkovou

Bílá, Prusík	Staněk
... jak mstil se na docela nevinných lidech za svou duševní pustotu, nudu, samotu a omrzelost života. (s. 40)	..., když se mstil za svou duševní prázdnotu, nespokojený život, nudu a pocit osamělosti na dvou lidech, kteří za nic nemohli. (s. 51)
... jednou roztrhal svou dissertaci a práce napsané po čas nemoci na kousky, ... (s. 40)	... onehdy trhal na kousičky a vyhazoval oknem svou disertační práci a všechny články, které psal po dobu nemoci, ... (s. 51)
Černý vysoký sloup, podobný větru nebo smršti, ukázal se na druhém břehu zálivu. (s. 44)	Na druhém břehu zálivu vyvstal vysoký černý sloup, který vypadal jako smršť nebo tornádo. (s. 55)

9.2 Volný dativ

V obou uměleckých textech lze vysledovat výskyt větných vzorců s predikátory, jejichž pravovalenční pozice vyžaduje kromě komplementu ve tvaru akuzativu také předmět ve formě dativu, přičemž však platí, že realizace objektové dativní pozice je jen potenciální. Nezřídka má dativní objekt v těchto strukturách význam recipientu v širokém slova smyslu. Zatímco ve starším překladu se projevuje tendence potencionálního příjemce dávání spíše nevyjadřovat, novější překlad preferuje explicitní realizaci této pozice.

Tabulka č. 40: Struktury s potenciální dativní pozicí

Bílá, Prusík	Staněk
... vždyť dělníci už celý týden nic nedělají... Já řekla jen to, ... (s. 20)	... vždyť dělníci už celý týden nemají co dělat! Jen... jen tohle jsem mu řekla, ... (s. 27)

Ještě dlouho stěžovala si na otce a na svůj těžký nesnesitelný život v tomto domě, ... (s. 22)	Ještě dlouho si mu stěžovala na tatínka, na svůj těžký, nesnesitelný život v tomhle domě, ... (s. 29)
Přítomnost lidí, zvláště Jegora Semenyče dráždila už Kovrina, on odpovídal suše, chladně, ba i hrubě ... (s. 36)	Lidi mu čím dál víc šli na nervy, a nejvíc tchán. Kovrin mu odpovídal úsečně a chladně, dokonce hrubě, ... (s. 46)

Podobná situace nastává také při vyjadřování přivlastňovacího dativu. Jak upozorňuje Skladba češtiny⁷⁰, tento typ volného dativu je běžný i u konstrukcí s predikátory, které objektové doplnění nevyžadují. Grepl a Karlík přivlastňovací dativ charakterizují jako pád: „(...), který vyjadřuje osobu nebo zvíře, již přísluší nějaký zpravidla neživý objekt ve větě pojmenovaný, především část těla (...), část oblečení (...), příbuzné (...) apod.“⁷¹ Ani v tomto případě se ve starším překladu volný dativ příliš často nerealizuje, jeho vyjádření naopak dává přednost umělecký text novější.

Tabulka č. 41: Přivlastňovací dativ

Neveliká, bledá, hubená, tak že je vidět klíční kosti; ... (s. 18)	Jaká je drobná, bled'ounká a útlá, až jí vyvstávají klíční kosti! (s. 25)
Ruce se mu počaly třásti, krk se nadul a zrudl; ... (s. 27)	Roztřásly se mu ruce, krk mu zrudl a naběhl, ... (s. 36)
Kovrinu se zarazil dech a srdce se sevřelo bolem, ... (s. 44)	Kovrinovi se tajil dech, stesk mu svíral srdce ... (s. 55)

9.3 Ostatní syntaktické proměny

Poměrně nápadné je ve Staňkově překladu také užívání příslovečného určení způsobu vyjádřeného adverbii. Zdá se, že Staněk takto ztvárněně adverbiale modi užívá ve větším počtu, než je obvyklé u staršího z překladů. Příslowce ve funkci příslovečného určení způsobu stojí v novém textu

⁷⁰ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 246.

⁷¹ Grepl, M. – Karlík, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 246.

i na místech, kde Bílá s Prusíkem pro ztvárnění téhož obsahu užívají jiná adverbiala nebo kde je adverbiala modi znázorněno pomocí adjektivního přívlastku a substantiva ve formě instrumentálu.

Tabulka č. 42: Silné postavení příslovečného určení způsobu vyjádřeného adverbii

Bílá, Prusík	Staněk
Táňa polekaně vyměnila s otcem pohled a pravila omlouvajícím se tónem: ... (s. 36)	Táňa si vyměnila s otcem vyplašený pohled a hlesla provinile: ... (s. 46)
Kovrin na vsi pokračoval v tomtéž nervosním a nepokojném životě jako ve městě. (s. 10)	Kovrin žil na venkově stejně nervózně a nepokojně jako ve městě. (s. 15)
Kovrin zastavil se v údivu. (s. 13)	Kovrin se překvapeně zastavil. (s. 19)
Opět začal růst, přeletěl řeku, beze zvuku dotkl se hlinitého břehu a sosny ... (s. 14)	A znovu začal růst, přelétl řeku, neslyšně narazil na jílovitý břeh a hradbu borovic, ... (s. 19)

10. Závěr

Během naší analýzy jsme prokázali, že v syntaktických konstrukcích došlo v průběhu let k výrazným změnám. Jako nejnápadnější se nám jeví vývojová proměna při obsazování subjektové pozice. Ve srovnání se starším uměleckým textem se v novějším překladu vyskytuje v pozici podmětu s velkou frekvencí participant se sémantickým rysem [+person], obvykle navíc takový, jenž vyjadřuje konstantní téma odstavce. Opětovaně se do podmětové pozice dosazuje také participant se sémantickou rolí agens; deagentní konstrukce, které odsunují jednajícího agenta ze subjektové pozice a které jsou charakteristické pro starší z překladů, bývají v novém uměleckém textu eliminovány.

K výrazným změnám dochází také v oblasti nominalizovaných konstrukcí. Velmi markantní je ústup polovětných konstrukcí s transgresivními a participiálními skupinami, které se nověji nahrazují větným vyjádřením. Naopak k poklesu vět v souvětích a k ekonomičtějšímu vyjadřování přispívají infinitivní nominalizace a nominální skupiny s deverbálními substantivy.

Ve starším překladu se nezdá se setkáváme se syntaktickými strukturami, které se z pohledu současného recipienta hodnotí jako knižní, až zastaralé. Mezi takovéto knižní konstrukce patří např. větné vzorce s predikátory s živou genitivní vazbou. V novějším uměleckém textu bývají tyto struktury nahrazeny obvyklejším vyjádřením, předmětové komplementy ve formě genitivu jsou tak nově zastoupeny běžnější valencí akuzativní. V novějším překladu se již nesetkáme ani s dalšími specifickými typy genitivních konstrukcí, jež se objevují v časově vzdálenějším překladu; na ústupu je tak genitiv záporový, kvantitativní i genitiv vlastnosti. Ke knižním strukturám je možno přiřadit také konstrukce utvořené ze slovesa *jal se* a infinitivu nedokonavého slovesa. Ani tyto konstrukce již ale v novějším uměleckém textu nejsou využívány.

Určité vývojové změny proběhly také při vyjadřování modálních významů. Nápadná je tendence nahrazovat v novějším překladu modální predikátory modálními modifikátory, které se mohou pojít jen s infinitivem plnovýznamového slovesa. Přestože novější umělecký text ve srovnání se starším překladem na explicitní vyjadřování modality často rezignuje, pro znázornění

modálních významů využívá bohatší repertoár modálních prostředků než umělecký text časově vzdálenější.

Ani slovoslednému uspořádání větných složek se vývojové proměny nevyhnuly. V současnosti se atribut kongruentní vyskytuje téměř výhradně před řídicím substantivem, obvyklou polohou adverbia je zase pozice za řídicím slovesem. Ve starším uměleckém textu není umístění shodných přívlastků a příslovcí zcela ustáleno, nezřídka se však objevují v postavení, které je opačné vzhledem k dnešním zvyklostem. Zřetelná slovosledná proměna nastala také u enklitikonů. Přestože v časově vzdálenějším překladu stojí příklonky běžně za přísudkovým slovesem, v dnešní době působí toto postavení archaicky. Základní polohou enklitikonů v současné češtině je pozice postiniciální, tedy poloha za prvním přízvučným větným úsekem; obyčejně se tak příklonky vyskytují před slovesným přísudkem. Pořádek slov ve větě bývá do velké míry ovlivňován i aktuálním členěním výpovědi. Zatímco ve starším překladu se zásad funkční větné perspektivy ještě příliš nedbá, novější překlad dle ustálených pravidel vychází v citově nezabarvených větách z kontextově zapojené informace a nejdůležitější jádro výpovědi klade na samotný konec výpovědi.

Větší časový odstup se projevil také při vyjadřování predikátu. Zatímco starší umělecký text preferuje obsazení predikátové pozice verbonominálními predikátory, soudobý překlad jejich užití eliminuje ve prospěch predikátorů slovesných. Nápadné je také v novějším překladu omezené užití kategoriálního predikátorizátoru *stát se* či odstranění elipsy pomocného slovesa *být* u analytických tvarů slovesných, která je příznačná pro starší z uměleckých textů.

Obecně je také možné charakterizovat starší překlad jako text vyznačující se větší výrazovou úsporností. Novější umělecký text je přitom doplňován o větší detaily, popisované situace jsou podrobněji rozepisovány a tam, kde staršímu překladu stačí jednoslovné vyjádření, užívá novější text formulaci větnou. V případě vytváření textové soudržnosti je však soudobý umělecký překlad v užívání kohezních prostředků umírněnější. Autor patrně předpokládá recipientovu schopnost identifikovat významové vztahy pomocí jiných jazykových prostředků, zejména pomocí slovosledu či aktuálního členění.

Přestože jsme si vědomi, že uvedené vývojové tendence vyplývají z ne příliš rozsáhlého materiálu, jsme přesvědčeni, že výsledky naší analýzy jsou obecně platné a srovnáním jiných překladů bychom došli k téměř totožným závěrům.

11. Anotace

Autor bakalářské práce: Lenka Horutová

Název katedry a fakulty: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra bohemistiky

Název bakalářské práce: Vývoj syntaktických konstrukcí – srovnání překladů
uměleckého textu

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Počet znaků: 76 539

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 21

Klíčová slova: Syntaktické konstrukce, překlad, umělecký text, vývojové tendence, textová koheze, modalita, transformační procesy, nominalizace

Charakteristika bakalářské práce:

Cílem bakalářské práce je na konfrontaci dvou překladů pořízených v delším časovém odstupu, vycházejících však ze společného originálního uměleckého textu, vysledovat, k jakým změnám došlo v užívání syntaktických struktur během několikadesetiletého jazykového vývoje. Práce se soustředí na hlavní syntaktické vývojové tendence, věnuje se např. způsobům vyjadřování textové koheze, ustupujícím knižním konstrukcím a modernějším jazykovým prostředkům, které zastaralé struktury nahrazují, zajímá se také o změny ve vyjadřování modálních významů, o slovosledné proměny, o transformační procesy a jejich důsledky pro stavbu věty aj.

Resumé:

The aim of the bachelor thesis is to map the changes in the use of syntactic structures over several decades of language development by comparing two translations made some time apart of each other but based on the same original literary work. The thesis concentrates on the major tendencies of syntactic development; it considers, for instance, the way of expressing text cohesion, or the replacement of receding formal and archaic constructions by more modern linguistic devices. It also examines changes in the expression of modal meanings, word order alterations, or transformation processes and their consequences for sentence structure, among others.

12. Literatura

BAUER, J. – LAMPRECHT, A. – ŠLOSAR, D.: *Historický vývoj češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1977.

DANEŠ, F.: Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a slovesnost*, 29, 1968, s. 125–141.

DANEŠ, F.: O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. *Slovo a slovesnost*, 40, 1979, s. 257–270.

DANEŠ, F.: *Věta a text*. Academia, Praha 1985.

DANEŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998.

HRBÁČEK, J.: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, *Naše řeč*, 70, 1987, s. 123–130.

KARLÍK, P.: Nejdůležitější typy nominalizace v češtině, *Přednášky a besedy z XXXIII. běhu LŠSS*, Brno 2000, s. 81–87.

KARLÍK, P. – NÜBLER, N.: Poznámky k nominalizaci v češtině. *Slovo a slovesnost*, 59, 1998, s. 105–112.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.

KOMÁREK, M. – KOŘENSKÝ, J. – PETR, J.: *Mluvnice češtiny 2*. Academia, Praha 1986.

MACHÁČKOVÁ, E.: Kniha o přechodníkových konstrukcích v češtině. *Slovo a slovesnost*, 45, 1984, s. 46–50.

MACHÁČKOVÁ, E.: Vyzval je k odchodu, aby odešli, odejít? *Naše řeč*, 71, 1988, s. 222.

MACHÁČKOVÁ, E.: K jednotlivým typům transformací v češtině. *Slovo a slovesnost*, 53, 1992, s. 273–281.

POLDAUF, I.: Děj v infinitivu. *Slovo a slovesnost*, 20, 1959, s. 183–201.

SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: *Bohemica Olomucensia 3*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

SVOBODOVÁ, J.: Změny v syntaktickém plánu na materiálu tří překladů Chateaubriandovy *Ataly*. In: *Čeština – jazyk slovanský 4*, Ostrava 2010, s. 256–262.

UHLÍŘOVÁ, L.: *Knižka o slovosledu*. Academia, Praha 1987.

UHLÍŘOVÁ, L.: Příspěvek k vývojové dynamice větných vzorců v češtině. *Naše řeč*, 76, 1993, s. 241–250.

Prameny:

ČECHOV, A. P.: *Černý mnich*. F. Šimáček, Praha 1895.

ČECHOV, A. P.: *Černý mnich*. Havran, Praha 2007.